

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ 25-05-2009

Θέμα Α

Επειδή λοιπόν η αρετή είναι δυο ειδών, δηλαδή η μία διανοητική και η άλλη ηθική, από τη μια η διανοητική κατά κύριο λόγο χρωστάει και τη γένεση και την ανάπτυξή της στη διδασκαλία, γι' αυτό ακριβώς χρειάζεται εμπειρία και χρόνο, ενώ η ηθική είναι αποτέλεσμα εθισμού, από όπου έχει πάρει και το όνομά της, το οποίο παρουσιάζει μικρή διαφορά από τη λέξη εθισμός. Από αυτό λοιπόν είναι φανερό ότι καμία από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει μέσα μας από τη φύση· πράγματι, κανένα από όσα υπάρχουν εκ φύσεως δε συνηθίζεται διαφορετικά, για παράδειγμα, η πέτρα, η οποία από τη φύση της πέφτει προς τα κάτω, δε μπορεί να συνηθίσει να κινείται προς τα πάνω, ακόμα κι αν κάποιος προσπαθήσει χιλιάδες φορές να την συνηθίσει σ' αυτό πετώντας την προς τα πάνω, ούτε η φωτιά (μπορεί να συνηθίσει να πηγαίνει) προς τα κάτω, ούτε κανένα άλλο από αυτά που από τη φύση έχουν φτιαχτεί (γίνει) διαφορετικά θα μπορούσε να συνηθίσει διαφορετικά. Επομένως οι αρετές δε γεννιούνται μέσα μας ούτε από τη φύση ούτε αντίθετα από τη φύση, αλλά εμείς, που έχουμε από τη φύση μας την ιδιότητα να τις δεχτούμε, τελειοποιούμαστε σ' αυτές με τον εθισμό.

Θέμα Β.1.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η απόκτηση της ηθικής αρετής οφείλεται στον εθισμό, δηλαδή στη συνήθεια που δημιουργείται με την επανάληψη. Για να στηρίξει τη θέση αυτή ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί την ετυμολογική συγγένεια των λέξεων ήθικη και έθος.

Για να ενισχύσει το συμπέρασμα και τη θεωρητική στήριξή του, παραθέτει δύο εμπειρικά παραδείγματα με την πέτρα και τη φωτιά. Όσα υπάρχουν εκ φύσεως, έχουν ιδιότητες που δεν μπορούν να αλλάξουν με τον εθισμό, τη συνήθεια, την επανάληψη, όσο κι αν το προσπαθήσει κανείς. Αντιθέτως, όσα δεν υπάρχουν εκ φύσεως μπορούν να αλλάξουν, π.χ. στους ανθρώπους υπάρχει η δυνατότητα να γίνουν αλλαγές στις ιδιότητες και στις πράξεις τους με τη συνήθεια. Εδώ προστίθεται ένα νέο στοιχείο στο συμπέρασμα: ο άνθρωπος έχει την προδιάθεση για την αρετή: είναι επιδεκτικός σ' αυτήν και μπορεί να την καλλιεργήσει και να την ολοκληρώσει με τον εθισμό.

Με τις θέσεις που διατυπώνει εδώ ο Αριστοτέλης, απορρίπτει την παλιά αριστοκρατική αντίληψη σύμφωνα με την οποία η αρετή, οι εξαιρετικές ικανότητες και ιδιότητες ενός ανθρώπου είναι δώρο της φύσης ή των θεών, που χαρίζεται ή όχι στον άνθρωπο με τη γέννησή του και (σύμφωνα με αυτή την αντίληψη) είναι αποκλειστικό προνόμιο των λίγων, των αρίστων και μάλιστα κληροδοτείται και στους απογόνους τους (όπως π.χ. στην Αντιγόνη)· αντίθετα, οι πολλοί, ο λαός, δεν έχουν τη χάρη να τους δωρίζει η φύση ιδιαίτερες ικανότητες.

Θέμα Β.2.

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί συχνά τους όρους **δυνάμει** και **ένεργεια**, καθώς θεωρεί ότι κάθε ον αποτελείται από δυο στοιχεία που δεν ξεχωρίζουν: την ύλη και τη μορφή. Η ύλη περιέχει μέσα της τη μορφή, στην αρχή δυνάμει και – αν υπάρξουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις – την αποκτά και ενεργεία. Π.χ. το μάρμαρο είναι δυνάμει άγαλμα· αν το δουλέψει ο κατάλληλος τεχνίτης, μπορεί να γίνει άγαλμα, οπότε θα είναι ενεργεία άγαλμα.

Η διάκριση των δύο αυτών εννοιών είναι θεμελιώδης στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη. Δύναμη είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει κάτι (π.χ. το μάρμαρο να γίνει άγαλμα), ενώ ενέργεια είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας (π.χ. το αποτέλεσμα της επεξεργασίας του μαρμάρου: το άγαλμα).

Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η ενέργεια έχει μεγαλύτερη αξία από τη δύναμη – εφόσον για αυτήν είναι απαραίτητη η προσπάθεια – ενώ το δυνάμει βρίσκεται έξω από τον έλεγχο και την ευθύνη του ανθρώπου.

Ας προσέξουμε και εδώ το συσχετισμό των δύο όρων με τους χρονικούς προσδιορισμούς τους: οι δυνάμεις συνδέονται με το πρότερον ενώ οι ενέργειες με το ύστερον. Το νόημα είναι ότι οι δυνάμεις έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι των ενεργειών (όχι αξιολογική ή λογική).

Ο Αριστοτέλης, κάνοντας το διαχωρισμό ανάμεσα στα εκ φύσεως και στα όχι εκ φύσεως, καταλήγει μέσα από παραδείγματα ότι οι ηθικές αρετές ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία, ως εξής:

- όσα έχουμε μέσα μας εκ φύσεως: υπάρχει μέσα μας η δυνατότητα να πραγματοποιούν αυτά, και η πραγμάτωσή τους ακολουθεί χρονικά τη δυνατότητα (α. μπορούμε/υπάρχουν β. τις ενεργοποιούμε). Παράδειγμα: οι αισθήσεις. Υπάρχει μέσα μας η ικανότητα της όρασης και της ακοής, που πραγματοποιούνται όταν χρειαστεί. Επιπλέον, αυτές οι ιδιότητες είναι ολοκληρωμένες από τη φύση μας (δε χρειάζεται να αναπτυχθούν με την εξάσκηση – δηλαδή δε χρειάζεται να εξασκηθεί κανείς στην όραση για να βλέπει καλύτερα· ήδη βλέπει όσο χρειάζεται να βλέπει)
- η ηθική αρετή (και όσα δεν υπάρχουν εκ φύσεως): ο άνθρωπος, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, έχει από τη φύση μόνο την ιδιότητα να μπορεί να δέχεται την ηθική αρετή. Εδώ όμως συμβαίνει το αντίθετο από αυτό που ισχύει στα εκ φύσεως: η ενέργεια προηγείται της κατάκτησης. Πρώτα ασκούμαστε σε μια αρετή και μετά την αποκτάμε (π.χ. ενεργώντας συνεχώς με δίκαιο τρόπο γινόμαστε δίκαιοι).

Έτσι, παρατηρεί ότι στην ηθική αρετή συμβαίνει ότι ακριβώς και στις πρακτικές τέχνες. Οι άνθρωποι πρώτα εξασκούνται στην οικοδομική, χτίζοντας σπίτια για να γίνουν οικοδόμοι και οι κιθαριστές, παίζοντας κιθάρα για να γίνουν κιθαριστές. Με τον ίδιο τρόπο, οι άνθρωποι γίνονται δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις, σώφρονες κάνοντας σώφρονες πράξεις και ανδρείοι κάνοντας ανδρείες πράξεις.

Θέμα Β.3.

Η απάντηση βρίσκεται στο σχολικό βιβλίο, σελ. 140:

«ένας τέτοιος λόγιος η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα)».

Θέμα Β.4.

(οι απαντήσεις είναι ενδεικτικές)

φέρεσθαι → **φερνή, φαρέτρα**

δέξασθαι → **δοχείο, καταδεκτικός**

τελειούμενοι → **τελείωση, τέλος**

κομιζόμεθα → **κόμιστρο, διακομιδή**

ἰδεῖν → **ὄψη, ὄραση**

Θέμα Γ.

Και αφού οι Αργεῖοι την ἴδια εποχή εισέβαλαν στη Φλειασία και έπεσαν σε ενέδρα και από τους Φλειασίους και από τους δικούς τους εξόριστους, σκοτώθηκαν περίπου ογδόντα. Και οι Αθηναῖοι από την Πύλο έλαβαν πολλά λάφυρα (πολλή λεία) των Λακεδαιμονίων· και οι Λακεδαιμόνιοι γι' αυτό το λόγο, χωρίς με αυτόν τον τρόπο να παραβιάσουν τις συνθήκες (ειρήνης), πολεμούσαν αυτούς, διακήρυξαν όμως αν κάποιος δικός τους / από τους συμπολίτες τους θέλει, να λαφυραγωγεί τους Αθηναίους. Και οι Κορίνθιοι πολέμησαν τους Αθηναίους εξαιτίας κάποιων ιδιωτικών διαφορών/διενέξεων· και οι υπόλοιποι Πελοποννήσιοι απείχαν από τις εχθροπραξίες. Και οι Μήλιοι κατέλαβαν μέρος του περιτειχίσματος / τείχους των Αθηναίων (που βρισκόταν) κοντά στην αγορά, αφού επιτέθηκαν τη νύχτα, και σκότωσαν και (μερικούς) άνδρες και αφού μετέφεραν μέσα και σιτάρι και όσα περισσότερα απαραίτητα/εφόδια μπορούσαν, αφού αναχώρησαν / αποσύρθηκαν, έμεναν αδρανείς/δεν προέβαιναν σε καμία άλλη ενέργεια.

Θέμα Γ.1.

α.

έλαβον → **είληφέναι**

έπολέμουν → **πολέμησον**

έκήρυξαν → **κηρύξοι**

εἶλον → **αἰρήσθε**

προσβαλόντες → **προσέβαλες**

β.

φυγάδων → **φυγάδι**

πολλήν → **πολύ**

σπονδάς → **σπονδήν**

τινῶν → **τινάς**

περιτειχίσματος → **περιτειχισμάτων**

Θέμα Γ.2.

α.

ὑπό Φλειασίων → **εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στο «λοχισθέντες»**

δί' αυτό → **εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «έπολέμουν»**

αὐτοῖς → **Αντικείμενο στο «έπολέμουν»**

ἰδίων → **ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο «διαφορῶν»**

νυκτός → **γενική ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο «προσβαλόντες»**

ἀναχωρήσαντες → **επιρρηματική χρονική μετοχή, συνημμένη στο Υποκ. του ρήματος «ἤσυχάζον» (Μήλιος).**

β.

Καί οἱ ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναῖοι Λακεδαιμονίων πολλήν λείαν ἔλαβον.

→ Οὔτοι ἔλεγον **καί τοὺς ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναίους Λακεδαιμονίων πολλήν λείαν λαβεῖν.**